

ФІНАНСОВА КРИЗА: ЧИ Є МАЙБУТНЄ У ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМАХ?**Коломієць В. М., Коломієць О. В.**

Сокращение безналичной массы и бумажных платежных документов в сфере платежей, предотвращения злоупотреблений, повышение степени безопасности и скорости платежей – основные факторы, способствующие развитию систем электронных платежей во всем мире. За десять лет существования и эмиссии первых карточек банками Украины рынок карточек прошел период становления, формирования и в настоящее время вошел в стадию динамичного развития. Исследованы современное состояние, динамика развития электронных платежных систем в Украине; определены перспективы развития электронных платежных систем в условиях продолжающегося кризиса и объективные основания для функционирования системы электронных платежей.

Скорочення безготівкової маси та паперових платіжних документів в сфері платежів, запобігання зловживанням, підвищення ступеню безпеки і швидкості платежів – основні фактори, що сприяють розвитку систем електронних платежів у всьому світі. За десять років існування та емісії перших карток банками України ринок карток пройшов період становлення, формування та в теперішній час увійшов у стадію динамічного розвитку. Досліджено сучасний стан, динаміку розвитку електронних платіжних систем в Україні; визначено перспективи розвитку електронних платіжних систем за умов тривалості кризи та об'єктивні підстави для функціонування системи електронних платежів.

Reducing the mass of non-cash and paper payment documents for payments, abuse prevention, increased security and speed of payments are the main factors contributing to the development of electronic payment systems worldwide. For ten years of existence and issue of the first cards by banks of Ukraine the market of cards has passed the period of formation, now has entered the stage of dynamical development. In the article the current state, dynamics of development of electronic payment systems in Ukraine are investigated; prospects of development of electronic payment systems in the conditions of proceeding crisis and the objective bases for functioning of system of electronic payments are defined.

Коломієць В. Н.

канд. екон. наук, доц. МИГМУ «КПУ»
vik2005vik@mail.ru

Коломієць О. В.

студент СИБД УАБД НБУ

МИГМУ «КПУ» – Мелитопольский институт государственного и муниципального управления «Классического частного университета», г. Мелитополь

СИБД УАБД НБУ – Севастопольский институт банковского дела Национальной академии банковского дела Национального банка Украины, г. Севастополь

УДК 338.124.4:336.717.13

Коломієць В. М., Коломієць О. В.

ФІНАНСОВА КРИЗА: ЧИ Є МАЙБУТНЄ У ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМАХ?

Скорочення безготівкової маси та паперових платіжних документів в сфері платежів, запобігання зловживанням, підвищення ступеню безпеки і швидкості платежів – основні фактори, що сприяють розвитку систем електронних платежів у всьому світі. Для забезпечення даних потреб державні органи, комерційні та національні банки, інші фінансові структури застосовують цілий ряд заходів. За прогнозами провідних фахівців в найближче десятиріччя провідні країни світу повністю перейдуть на систему електронного грошового обігу без використання готівкової грошової маси.

Але чи можливий такий крок в умовах фінансової кризи? З одного боку, становлення систем електронних платежів призводить до економії державних та комерційних коштів – на обробку та випуск паперових документів, скороченні касирів, інкасації, випуску готівки. З другого боку, розвиток електронних платіжних систем потребує значних капітальних вкладень задля налагодження безперебійної та безпечної роботи.

Проблемам функціонування електронних платіжних систем надається значна увага як з боку державних закладів, комерційних структур, так і на науковому рівні. Значне місце даним питанням відводиться в дослідженнях таких відомих науковців як Піріг С. О., Відлюдків А. В., Грищенко Р., Дубілет О., Дубінський О., Килимник Ю., Кочетков В. Н., Нелепа І. Г., Слав'юк Р. А. та інші.

Але постійні зміни на глобальному рівні та в економічній ситуації окремих держав викликають нові непрогнозовані економічні процеси. Так, глобальна фінансова криза загальмувала економічний розвиток цілого ряду країн.

ВВП Євросоюзу знизився в 2009 р. на 4 %. За даними ЦРУ, світовий ВВП в 2009 р. впав на 1 % [1]. Хоча за даними іншого джерела – світового банку – світовий ВВП в 2009 р. знизив лише темп росту порівняно з іншими роками, а абсолютний показник ВВП зріс на 2,2 % [2].

Чи в змозі криза перешкодити процесам розвитку електронних платіжних систем та скороченню обороту готівки?

Саме вирішенню таких актуальних питань присвячено дане дослідження. Практична значущість зазначеної проблеми зумовила мету та завдання статті.

Мета дослідження полягає в визначенні перспектив розвитку електронних платіжних систем в Україні за умов кризи.

Відповідно до мети роботи визначено та вирішено такі науково-практичні завдання:

- дослідити сучасний стан, динаміку розвитку електронних платіжних систем в Україні;
- визначити перспективи розвитку електронних платіжних систем за умов тривалості кризи.

Бурхливий розвиток економіки останніх двох десятиріч змінився бурхливою, неочікуваною кризою. І процеси, які викликані її протіканням, потребують особового наукового дослідження.

У всьому світі з 1995 р. по 2007 р. спостерігається стабільне зростання ВВП.

Щорічний приріст ВВП у 1995–2007 рр. в середньому по країнам світу тримався на рівні 1–6 %. За цей час найбільшого зростання ВВП досягли Болгарія – 46 %, Ірландія – 38 %, Латвія – 83 %, Литва – 71 %, Румунія – 43 %, Естонія – 77 %, Словаччина – 52 %. У країнах, які традиційно вважаються розвиненими, зростання ВВП спостерігалось на

мінімальному рівні (1–2 % щорічно). Так, рівень зростання ВВП в Німеччині за вісім років склав 8 %, Норвегії – 14 %, Франції та Швейцарії – 13 %. США, Канада, Англія збільшили свій ВВП на 20 % за 2000–2007 рр. [1].

Натомість, в 2009 р., за даними ЦРУ, ряд країн потерпають від кризи, процеси якої наглядно ілюструють темпи зниження ВВП. Не беручи вже до уваги ряд слаборозвинутих країн, падіння ВВП спостерігається також в високорозвинутих країнах. Так, в Швейцарії ВВП знизився на 1,8 %, Франції – 2,1 %, Канаді та США – 2,4 %, Греції – 2,5 %, Португалії – 3,3 %, Австрії – 3,5 %, Іспанії – 3,6 %, Нідерландах, Великій Британії, Люксембургу – 4,3 %, Швеції – 4,6 %, Німеччині, Італії – 5 %, Японії – 5,3 % [1].

Таким чином, кризові явища спіткали світ. На жаль, не минула криза й Україну. Динаміка обсягів ВВП України у 2000–2008 рр. має позитивну тенденцію. В 2009 спостерігається значний спад ВВП – на 19%, що адекватно процесам кризи в світовій економіці [1].

Провідні економісти прогнозують пролонговане нарощування кризи на протязі наступних десяти років.

За цих умов система електронних платежів набуває особливого значення. На думку авторів, функціонування електронних платежів і скорочення обігу готівки обумовлено наступною стадією технологічного витка. Це об'єктивний процес, який неможливо зупинити. Інша річ те, що кризові явища в змозі його загальмувати. Особливо для країн, економічно нестабільних, до яких відноситься Україна.

Електронні платіжні системи в світі застосовуються вже давно. Для України це порівняно нова індустрія.

Ринок електронних платежів та використання платіжних карток в теперішній час в Україні формується. Учасники перерозподіляють сектори та сфери впливу. Враховуючи досвід економічно розвинутих країн світу, регулятору ринку електронних платіжних систем країни – Національному банку – та комерційним банкам попереду є ще багато роботи для досягнення світових показників. Електронні платежі в загальній кількості безготівкових міжбанківських платежів в провідних країнах в 2007 році сягають 75 % [2].

Операції з платіжними картками в Україні почали здійснюватися в 1998 р. В 1999 р. їх обсяг складав порядку 190 млн грн, в 2000 р. – 305 млн грн, в 2005 р. сума сягнула 100 млрд грн, а в 2008 та 2009 рр. – 350 млрд грн.

За десять років існування та емісії перших карток банками країни ринок карток пройшов період становлення, формується в теперішній час та увійшов у стадію динамічного розвитку. Масштаби інфраструктури обслуговування карток безперервно зростають, банки розробляють та надають клієнтам нові платіжні сервіси, розширюється між системна інтеграція, розвиваються канали віддаленого доступу до банківських послуг за допомогою Інтернет та мобільного зв'язку.

Динаміка розвитку українських електронних платіжних систем аналогічна процесам світової економіки.

На даному ринку спостерігається збільшення банків-учасників банківських карткових платіжних систем і кількості держателів карток, але кількість активних платіжних карт істотно скоротилася.

За даними НБУ в 2009 р. з використанням карток було здійснено 590 млн операцій на 353,2 млрд грн, що на 5 % менше 2008 р. (рис. 1). Таким чином, в 2009 р. був загальний спад обсягів операцій з платіжними картками.

За станом на 01.01.2010 р. 146 банків (80 % від загальної кількості, що мали банківську ліцензію), були членами внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем, і здійснювали емісію та еквайрінг платіжних карток.

З кожним роком зростає кількість банків – членів карткових платіжних систем, що здійснюють еквайрінг та емісію платіжних карток.

Рис. 1. Динаміка кількості та обсягів операцій за платіжними картками, емітованими українськими банками [3]

Так, протягом 2009 р. 7 банків стали членами платіжних систем і розпочали випуск та обслуговування платіжних карток [3]. На рис. 2 наведена динаміка формування карткової платіжної системи України.

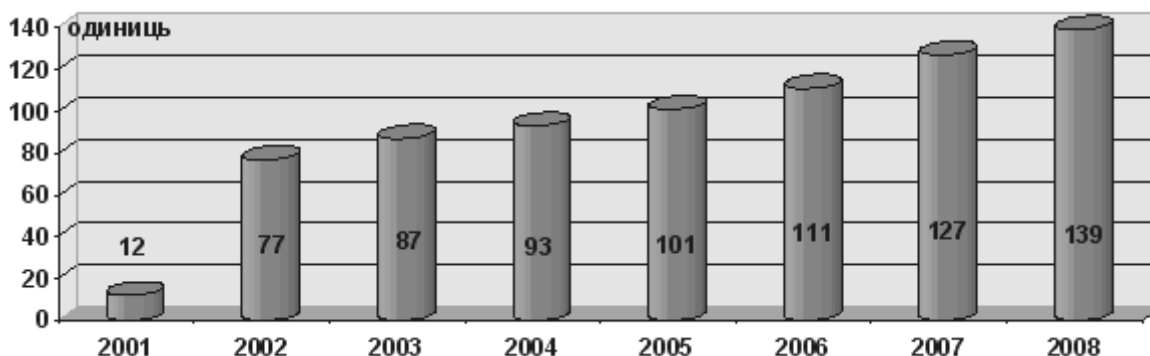

Рис. 2. Кількість банків-членів карткових систем України за роками, одиниць [4]

За даними Національного банку України, якщо в 2001 р. Карткова система України знаходилася в стадії зародження і нараховувала лише 12 членів банків-учасників, то вже до 2008 р. даний показник 139 одиниць.

Кількість платіжних карток, емітованих банками України, за якими протягом 2009 р. здійснювалися операції, зменшилась на 24,6 % – до 29,1 млн шт.

Структура використання емітованих банками України карток наведена на рис. 3.

Рис. 3. Структура використання емітованих банками України платіжних карток в 2009 році [3]

Емітовані банками України платіжні картки застосовувалися таким чином: 98,5 % припадало на особисті картки, 93,2 % – картки з магнітною смугою, 82,2 % – картки з дебетовою функцією, 97 % – картки з функцією платежів та видачі готівки [3].

При чому обсяги операцій за кордоном, здійснених за платіжними картками, емітованими банками України, становлять всього 2,4 %. Це, з одного боку, свідчить про низьку активність української електронної платіжної мережі в світі. З другого боку, існують об'єктивні підстави для розвитку українських електронних платежів на глобальному рівні.

Треба звернути увагу на розвиток мережі обслуговування платіжних карток. Так, кількість банкоматів, що обслуговують платіжні картки, у 2009 р. зросла на 3,5 % і на 01.01.2010 р. становила 28,9 тис. одиниць. Натомість платіжні термінали зменшилися на 11,7 % – до 103,1 тис. одиниць [3].

Динамічний розвиток в Україні отримала емісія платіжних карток, за якими здійснюються операції (рис. 4).

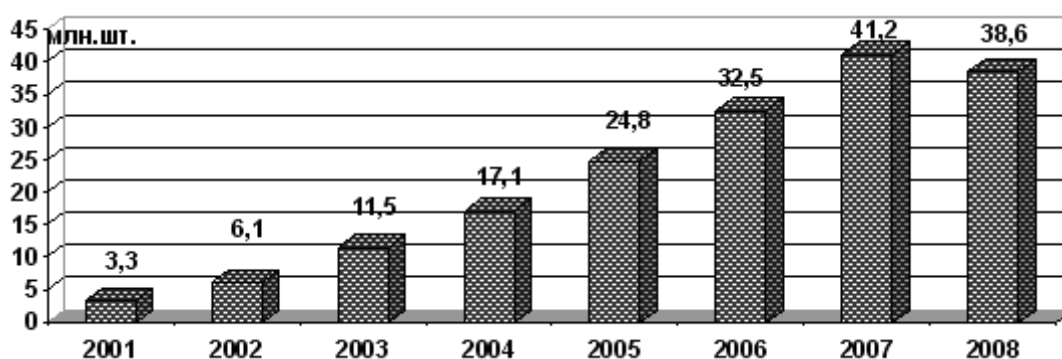

Рис. 4. Загальна кількість платіжних карток в Україні, за якими здійснювалися операції, млн шт. [4]

Менше ніж за десять років кількість платіжних карток, за якими здійснюються щорічно операції в банківській системі, зросла в 12 разів. Але в 2008, 2009 роках спостерігається незначний спад використаних платіжних карток, що, можливо, пов'язано з фінансовою кризою в Україні та світі.

Про позитивні перспективи майбутнього розвитку електронних платежів свідчать наступні дані. Обсяг операцій з отримання готівки по платіжним карткам в 2009 р. порівняно з 2008 р. зменшився на 20,6 млрд грн – 6,2 %, а сума безготівкових платежів збільшилася на 1,4 млрд грн – на 7,6 %.

Таким чином безготівкові операції за електронними інструментами зростають, а готівкові скорочуються. Хоча абсолютні значення цих показників в Україні ще далекі від світових. Так, видача готівки за платіжними картками складає 94,8 % обсягів загальних операцій, тоді як на долю безготівкових платежів припадає всього 5,2 % [4].

Протягом 2008 р. середній оборот за однією платіжною картокою становив 9,3 тис. грн. Найвищий середньорічний оборот за однією картокою в 2008 р. мала НСМЕП – 16,4 тис. грн. Значно нижчий середньорічний оборот за однією картокою в 2008 році був у міжнародних платіжних систем VISA (9,8 тис. грн.) і MasterCard (8,1 тис. грн.) та у групі внутрішньодержавних одноємітентних систем (6,9 тис. грн.).

Світова криза призвела до падіння на 25 % кількості активних платіжних карт Visa в Україні [5]. Серед причин скорочення електронних платежів називають також скорочення депозитних портфельів українських фінансових закладів, зменшення кількості та обсягів зарплатних проектів, призупинення деякими банками карткового кредитування.

Також серед причин скорочення використання платіжних карток в 2009 р. експерти НБУ називають зростання безробіття, що спричиняє зменшення обсягу та кількості операцій

із застосуванням платіжних карток за зарплатними проектами. Але банкіри вважають за першочергову задачу розвитку ринку карткових електронних платежів не нарощування кількості карт, а переведення їх в доступні, безпечні, звичні для широких шарів населення засоби оплати товарів та послуг. Мовиться про можливість оплати комунальних, мобільних послуг, перерахування коштів з карти на картку та багато іншого.

За прогнозами експертів МВФ, ситуація на світовому фінансовому ринку вважається перспективною з точки зору відновлення, але зауважують ознаку суттєвого розбалансування світової економіки [6]. Частина банків протистояли кризі, не покладаючись на обіцянки державної допомоги. Але у зв'язку з кризою повстали нові проблеми на ринку банківських послуг. Зокрема, є необхідність відновлення капіталу, списання вартості кредитів, відновлення довіри вкладників і кредиторів.

Упродовж 2010-2011 рр. очікується помірно зростання світової економіки, але темпи зростання світового ВВП, обсяги світової торгівлі за цей період не досягнуть докризового рівня 2007 р. [6]. Очікується, що окремі наслідки кризи, зокрема високий рівень безробіття, дефіцит фінансових ресурсів та зростання їх вартості, нестабільність на світових товарних і фінансових ринках, не буде усунено у світовій економіці впродовж кількох років.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження виявило наступне. Кризові явища спіткали світ. Провідні економісти прогнозують пролонговане нарощування кризи на протязі наступних десяти років. За цих умов система електронних платежів набуває особливого значення. Функціонування електронних платежів і скорочення обігу готівки обумовлено наступною стадією технологічного витка. За десять років існування та емісії перших карток банками країни ринок карток пройшов період становлення, формується в теперішній час та увійшов у стадію динамічного розвитку. На даному ринку спостерігається збільшення банків-учасників банківських карткових платіжних систем і кількості держателів карток, але кількість активних платіжних карт істотно скоротилася.

На думку авторів, процес розвитку систем електронних платежів за допомогою платіжних карток кризові явища неспроможні зупинити. Існує ризик уповільнення темпів зростання обсягів електронних платежів, загальної кількості здійснених операцій, розширення інфраструктури платіжних карток. Але в скороченні готівкового обігу заінтересовані достатньо широкі кола (держава, комерційні структури, населення), крім того, перехід до електронних платежів пов'язаний з новим технологічним устроєм. Ці причини є об'єктивною підставою для функціонування системи електронних платежів. Таким чином, у електронних платежів є майбутнє.

Подальші дослідження сконцентровано на аналізі ефективності функціонування платіжних карток за різними платіжними системами в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Всемирная книга фактов ЦРУ (США) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.cia.gov>.*
2. *Red book Statistical update / «Statistics on payment systems in the Group of Ten countries» / Figures for 2007 // Committee on Payment and Settlement Systems, Bank for International Settlements, Basel, Switzerland, March 2009.*
3. *Річний звіт Національного банку України за 2009 рік A_report_2009.pdf [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.*
4. *Річний звіт Національного банку України за 2008 рік A_report_2008.pdf [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.*
5. *Светлана Георбелидзе Visa: У украинского рынка большие перспективы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.investgazeta.net/finansy/visa-u-ukrainskogo-bolshie-perspektivy-158561>.*
6. *Ассоциация банков Инна Шапошников [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dengi-info.com/archive/article.php?aid=139>.*